

Кудлай Павло Олександрович –
ад'юнкт кафедри криміналістики Київського
національного університету внутрішніх
справ

Криміналістична характеристика злочинів, вчинених організованими групами

*У статті розкривається поняття організованої групи,
надається характеристика ознак організованої злочинної групи
та показано її місце при розслідуванні злочинів даної категорії.*

Ключові слова: організована злочинна група, криміналістична характеристика, ознаки організованої групи.

Під організованою групою розуміється стійка організація з ієрархічною структурою і власними нормами поведінки, сформована в цілях отримання матеріальних вигод злочинним шляхом.

До ознак організованої злочинної групи слід віднести: стійкість, ієрархічну організованість злочинної групи, наявність неформальних норм поведінки та відповідальності, фонду матеріального страхування, зв'язок з іншими організованими групами та ін. Таку ознаку, як *стійкість*, характеризує ступінь розвитку однієї й тієї ж організованої злочинної групи в процесі вчинення злочинів і вдосконалення своїх дій, направлених проти її викриття. Під ієрархічно організованою структурою розуміється певна впорядкованість організації злочинної групи в плані взаємин між учасниками, а також стосунки лідера з підлеглими. У ході злочинної діяльності групи, за окремими учасниками закріплюються постійні функції, пов'язані з безпосереднім учиненням злочинів (виконавська ланка); з керівництвом діяльністю групи (організаційно-управлінська ланка); із забезпеченням існування і функціонування групи (організаційно-забезпечувальна ланка). Аналіз функціональної ролі членів організованої групи дозволяє виявити місце і роль кожного учасника в організованій злочинній групі та в учиненні конкретних злочинів. При цьому найважливіше значення набуває характеристика дій з реалізації тієї чи іншої функції, тобто вирішення питання, що конкретно зроблено і яким чином [1, с. 312].

Проте, в організованій злочинній групі місце і роль кожного з учасників можуть бути зрозумілі тільки у взаємозв'язку його дій з діями інших членів. Тому встановлення таких зв'язків є обов'язковим у ході розслідування злочинної діяльності такої групи. Окрім того, руйнування організованої злочинної групи – це, перш за все, руйнування зв'язків усередині групи, до яких ми можемо віднести зв'язки по формуванню та розвитку групи, зв'язки управління та взаємодії.

Важливе значення при розслідуванні організованої злочинної діяльності має встановлення зв'язків управління, які є основоположними і поділяються на вертикальні та горизонтальні. Пірамідальний характер структури організованої злочинної групи обумовлює прояв вертикальних зв'язків – у вигляді зв'язків підпорядкування, коли виконавці (нижча ланка) підкоряються організаторові групи (вища ланка), а горизонтальних – у вигляді координації дій між членами однієї ланки. Більше того, умови існування великих за розміром груп (організацій, угруповання) диктують необхідність дотримання суворої конспірації, тому члени

такої організації можуть знати тільки обмежене число учасників групи. Проте, вся група функціонує як єдиний механізм, і всі її учасники пов'язані між собою, взаємодіють для вирішення конкретних злочинних цілей.

Так, якщо група починає збільшувати сфери свого впливу та зачіпає інтереси іншої організованої групи, то в даному протистоянні беруть участь всі члени групи. Тому встановлення і аналіз зв'язків взаємодії всередині групи дозволяє виявити усіх учасників злочинного угруповання.

Наявність неформальних норм поведінки та відповідальності. Вони містять більш-менш розроблену систему санкцій та заохочень. Найчастіше – це суміш законів кримінального світу з нормами кримінального бізнесу та тіншової економіки.

Зв'язок з іншими організованими групами. Він може будуватись на таких засадах: нейтральні взаємини; відношення підлеглий – лідер; стан “війни”. Більшість організованих злочинних груп схильні до розширення своєї діяльності. При цьому сильніші та більш розвинуті групи прагнуть підпорядкувати слабші. Існує два типи стосунків підлеглих – лідерства. У першому випадку організована група передавши частку зі своїх, отримуваних злочинним шляхом, доходів (від 10 % до 50 %) керівництву іншої групи, продовжує самостійно скоювати свою злочинну діяльність (злочинне угруповання). У другому випадку група включається в структуру іншої групи як підпорядковане, відносно самостійне утворення і починає здійснювати злочинну діяльність по вказівці організаторів цього об'єднання (злочинна організація). Проте, самостійні організовані злочинні групи не завжди готові об'єднуватись з іншими. У зв'язку з цим можливі так звані “війни” за розширення сфер впливу, які виявляються в постійних озброєних “розбираннях” між різними організованими групами, вбивствах їх лідерів, тощо [2, с. 122 – 123].

Класифікація організованих злочинних груп може бути проведена на різних підставах. Так, розрізняють угруповання загальнокримінальної спрямованості, що функціонують у сфері економічних стосунків, змішані. У свою чергу, перші підрозділяються на формування традиційного типу, що діють без жорсткого силового тиску (наприклад, займаються наркобізнесом), і формування гангстерського типу, що орієнтуються на озброєні методи (бандитизм та ін.) [3, с. 48 – 52].

Формування економічної спрямованості підрозділяються на групи закритого та відкритого типу. Перші не виходять за рамки тієї злочинної діяльності, яку вони ведуть в одній чи двох господарських або фінансовій структурах. Другі – використовують будь-які можливості для розширення свого кримінального впливу.

Стосовно зв'язку з корумпованими особами групи підрозділяються на тих, що мають такі зв'язки, і тих, що їх не мають.

Залежно від території дії розрізняють локальні (що діють в одному регіоні), міжрегіональні і міжнародні організовані злочинні групи.

Способи вчинення злочинів організованими групами різноманітні. Структура їх злочинної діяльності складається з декількох елементів: базовий – головний напрям досягнення злочинних цілей; допоміжний – ті злочини, що пов'язані з підготовкою до базової діяльності (наприклад, забезпечення групи зброєю при контрабанді); побічний – злочини, що доповнюють базову діяльність (наприклад, носіння і зберігання зброї при розбійних нападах); нетипові – злочини, які не передбачені основним задумом групи і скоюються членами організованої групи під впливом яких-небудь конкретних обставин (хуліганство, згвалтування та ін.) [4, с. 168].

Дійсно, що для криміналістичної характеристики організованої злочинної діяльності велике значення мають базові злочини. У зв'язку з цим необхідно розглянути основні сфери діяльності організованих злочинних груп. До них відносяться:

1. Індустрія наркобізнесу (продаж наркотиків; нелегальне виробництво наркотичних засобів; контрабанда наркотичних засобів).
2. Незаконний обіг зброї.
3. Крадіжка і контрабанда автомобілів.
4. Організовані злочинні напади на вантажі (в тому числі і на вантажі залізничного транспорту).
5. Організовані форми незаконної міграції.
6. Організована проституція.
7. Організовані злочинні посягання на об'єкти культури або витвори мистецтва.
8. Комп'ютерні злочини (незаконне отримання грошових засобів із застосуванням комп'ютерів; незаконний доступ до електронної інформації; поширення програмних вірусів).
9. Незаконна торгівля дикими тваринами (в рамках статті про браконьєрство).
10. Злочинні посягання на стратегічно важливі сировинні товари (контроль експорту сировини і енергоресурсів, імпорту найбільш вигідних товарів; контрабанда енергоносіїв, металу, руд, рідких металів, лісу і т. п., а також розкрадання кольорових металів).
11. Злочинні посягання в паливно-енергетичному комплексі (тиск на вибір експортерів стратегічно важливої сировини, формування відпускних цін, об'ємів реалізації, розподіл валютних засобів, отриманих від експорту).
12. Незаконне ввезення шкідливих відходів.
13. Злочинні посягання на споживчому ринку.
14. Проникнення злочинних структур у фінансову систему (розкрадання, хабарництва, валютні операції, розкрадання дорогоцінних металів і камінь з місць видобування, переробки та при здійсненні операцій з ними, контрабанда, виготовлення і збут підроблених грошей, коштовних державних паперів і іноземної валюти).

Розглядаючи механізм організованої злочинної діяльності, необхідно виходити з того, що ця діяльність проходить декілька етапів:

- збір, аналіз та оцінка інформації про відповідну сферу соціального або економічного життя суспільства;
- розробка технології злочинної діяльності;
- підготовка до реалізації злочинної діяльності й вжиття заходів щодо її захисту;
- реалізація злочинної діяльності;
- вжиття заходів щодо приховування злочинної діяльності та її наслідків.

В основі кримінальної діяльності організованих груп, перш за все, лежать економічні стосунки корисливого та корисливо-насильницького характеру, що визначають предмет кримінального процесу і відповідно посягання. Типовим предметом злочинного посягання є гроші, цінні папери, коштовності, коштовні промислові вироби і сировина, вантаж, антикваріат, передові технології й дефіцитна виробнича техніка, дорогі предмети масового вжитку та інше [2, с. 125].

Таким чином, матеріальні цінності є основним предметом кримінального інтересу сучасної злочинної діяльності. Заради цього злочинні формування йдуть на крайні заходи, вчинюючи вбивства, терористичні акти та інші тяжкі злочини. При цьому вони діють нахабно, зухвало.

У сферу інтересів організованих злочинних груп поступово входять і інтелектуальні цінності. Викрадання продуктів інтелектуальної діяльності, комп'ютерних програм, комп'ютерної інформації все частіше стає одним з основних джерел прибутків.

Крім того, останнім часом предметом злочинних інтересів організованих злочинних груп стають посади з високими повноваженнями в органах державної влади, управління, правоохоронної системи. Ці інтереси реалізуються або у формі встановлення відповідних корумпованих зв'язків (такими зв'язками володіє більше третини організованих злочинних груп), або шляхом “проштовхування” на вказані посади своїх послідовників.

З початком процесу демократизації соціально-економічних стосунків усередині країни і послаблення митних бар'єрів, серед предметів інтересів організованих злочинних груп почали зустрічатися такі, які не мали широкого кримінального вжитку. Наприклад, усе частіше почали фігурувати земельні ділянки; будівлі і споруди; засоби виробництва; ювелірні вироби, що мають художню та історичну цінність; документи, що є еквівалентом, “кримінальні послуги”.

Список використаних джерел

1. Яблоков Н.П. Криминалистика: [учебник для вузов] / Яблоков Н.П. – М.: Изд-во БЕК, 1995. – 710 с.
2. Филиппов А.Г. Криминалистика: [учебник] / А.Г. Филиппов, А.Ф. Волынский. – М.: Изд-во “Спартак”, 1995 – 543 с.
3. Мухин А. Организованная преступность в РФ / Мухин А. – М.: СПИК-Центр, 2000 – 122 с.
4. Резва А.П. Криминалистическая методика расследования отдельных видов преступлений: [учеб. пособие]: в 2 ч. / А.П. Резван, М.В. Субботина. – М.: НМЦ ГУК МВД России, 2002 – 232 с.

В статье раскрывается понятие организованной группы, дается характеристика признаков организованной преступной группы и показано ее место при расследовании преступлений данной категории.

The concept of the organized group opens up in this article, description of signs of the organized criminal group is given and its place is rotined at investigation of crimes of this category.

Стаття надійшла до редакції журналу 12 травня 2009 року.

© П.О. Кудлай, 2009